

İKLİM KRİZİ VE SAĞLIK

Cavit Işık YAVUZ*

Öz: Gerek insan gerekse de canlı yaşamı için ciddi bir tehdit hâline gelen küresel iklim krizi günümüzün en önemli küresel sorunları arasında gelmektedir. Toplum ve Hekim Dergisi'nin bu özel dosyasında iklim krizinin sağlık alanı başta olmak üzere çeşitli başlıklarda etkilerini aktaran yazılara yer verilmiştir.

Anahtar sözcükler: iklim krizi, küresel iklim değişikliği, sağlık

Climate Crisis and Health

Abstract: Global climate crisis presently posing serious threat to all forms of life including humanity is one of the most prominent global problems of our day. This special issue of the journal Community and Physician contains articles addressing the impact of climate crisis on various areas including the health sector.

Key words: climate crisis, global climate change, health

"Altıncı kitlesel yok oluşun ortasında mıyız?" Bu soru, ekosistemler, çevresel ortamlar ve canlılar üzerinde artık bir "biyolojik imha" hâline dönüşen etkilerin boyutunu ve gelinen noktayı ortaya koyması açısından önemli. İklim değişikliği yerine iklim krizi teriminin kullanılması da bu nedenle boşuna değil. Krize dönüşen değişim sıcaklık artışıyla karakterize. NASA verilerine göre gezegenin ortalama yüzey sıcaklığı on dokuzuncu yüzyılın sonlarından bu yana 0.9 °C arttı ve bu artışın önemli bir kısmı son 35 yıl içinde gelişti. Atmosferdeki karbondioksit seviyesi 650 bin yılın en yüksek seviyesi olan 412 ppm'e ulaştı. Son 22 yılın 20 yılı kayıtlardaki en sıcak yıllardı. Geçirdiğimiz son dört yıl yüz yetmiş yılın en sıcak yılları oldu. Hem karada hem okyanuslarda. Bizi önümüzde zor ve kritik bir 30 yıl bekliyor. Bir dereceyi bulan artışı önümüzdeki birkaç on yılda toplamda 1.5 °C'de sınırlamaya çalışıyor dünya, etki olmayacak diye değil şiddetini azaltmak için. "İnsan çağı" çok değil birkaç yüzyılda gezegeni yaşanmaz hâle getirdi.

Karasal biyolojik çeşitliliğinin en önemli kaynağı olan, bu biyoçeşitliliğin %80'ine ev sahipliği yapan ve iklim değişikliğinin azaltılmasında kilit rol oynayan ormanlar, dünya çapında tahrip ediliyor. 1990 ve 2016 arasında ormansızlaşma nedeniyle yaklaşık 1.3 milyon km² orman alanı kaybedildi. Oysa bazı BM verilerine göre karbon tutulumunu

arttırmak için bir trilyon adet ağaç dikmek gerekiyor. Zaman daralmıyor, zaman artık kalmadı. Uluslararası birçok çaba, anlaşma, sözleşme yetmiyor.

Ortaya çıkan bu yaşamsal krizin birçok felsefi, sosyolojik, ekonomik ve politik boyutu var hem nedenlerin incelenmesi hem de sonuçları bakımından. Ancak irdelemeler ve çıkarımlar bir yana, bu değişimin "sonuçlarından" nasıl yeni kâr alanları yaratırız diye arayış içinde bir yandan da dünya. 2009 yılından bu yana hızlanan erime, kutuplarda maden şirketlerinin iştahını, Grönland'daki erime de ülkelerin iştahını kabartıyor. Sıcaklık artışının ilk sırada gelen nedeni olan fosil yakıtlar meselesine baktığımızda bile konunun "nedeni"ne dair net bir manzara ortaya çıkıyor. ABD'de bulunan İklim Hesap Verilebilirliği Enstitüsü verilerine göre 1965—2017 arasında atmosfere salınan karbon emisyonlarının %35'inin sorumlusu (480 milyar ton karbondioksit eşdeğer sera gazı) küresel ölçekte üretim yapan 20 petrol şirketi. Bu 20 petrol şirketinin 12'sinin sahibi de "devlet". Konunun bu ekonomipolitik boyutu hem nedenlerin hem de çözümlerin odak noktasında duruyor. Nedenleri ortaya koymanın artık pek bir anlamının olmadığı bir noktada olduğumuzu düşünürsek "teyakkuza geçmenin" (dikkatli ve tetikte olmanın) zamanının geçtiğini hatta bunun yetmeyeceğini de görebilmeliyiz. Bu nedenle kapitalizmin, "büyük" krizlerinden birinden geçtiği bugünlerde,

*Doç. Dr., Toplum ve Hekim Hakem Kurulu Üyesi, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD. (ORCID No: 0000-0001-9279-1740)

iklim krizinin derinleşmemesi için de en kökten müdahale yeri olduğunu bir kez daha hatırlatmakta yarar var.

İklimin değişimi hem doğrudan hem de dolaylı yollardan sağlığı da yakından ilgilendiriyor. Sıcak hava dalgaları, ani hava olaylarının sıklığında artış, vektörle bulaşan hastalıkların hem sıklığında hem de çeşitliliğinde artış, ishalleri hastalık yükünde artış, su ve gıda güvencesi sorunları bu açıdan sayılabilecek ana başlıklar. Henüz yasal metinlerde kendine tam olarak yer bulamamış "iklim göçü ve iklim göçmenliği", tarım, gıda ve beslenme politikalarına etkiler, enerji üretim biçimleri ve etkileri, ekosistemlerin tahribatı ve bu tahribatın etkileri, kentler ve kentleşme gibi birçok başlığı da sağlık etkileri bağlamında değerlendirmek gerekiyor, elbette ki sağlık kavramına bakışınızla ilintili olarak. Stabil bir ekosistemi sağlığı bir bileşeni olarak görmüyorsanız bu başlıkları da sıralamanıza gerek yok zaten.

Toplum ve Hekim bu yaşamsal sorunu ele alabilmek için bir dosya hazırlığını sizlerle paylaşıyor. Bir yılı aşkın bir süredir süren hazırlıkları, konuyu belirli bir sistematik içinde ele alan yazarlarımızın yoğun ve titiz emeği ile sizlerle buluşturmaya

çalıştık. İki bölüm hâlinde paylaşacağımız bu dosya, konunun çeşitli yönlerini irdeliyor. Bu ilk bölümde Kenan Kalyon konunun ekonomi politikasını değerlendirdi. Kayıhan Pala sağlık etkilerine dair bir çerçeveye çizerken, Bülent Şık gıda, Nermin Biter göç, Önder Algedik kentler ve Türkiye özelinde konuyu ele aldılar. İklimbilimci Murat Türkeş iki ayrı yazısında bize iklim değişikliğinin fiziksel bilim temelini kendi uzmanlık alanından aktarıyor.

Dosyamızın ikinci bölümünde Alpay Azap'ın iklim krizinin infeksiyon hastalıkları üzerine etkisini incelediği yazısı, Murat Türkeş'in iklim değişikliğinin fiziksel bilim temeline dair ikinci yazısı, Ümit Şahin'in 1990'da başlayan ve çeyrek asır süren uluslararası iklim müzakerelerinin sonucu olarak 2015 yılında kabul edilen Paris Anlaşması'nın hak temelli yaklaşımını ele aldığı yazısı, Özgür Gürbüz'ün enerji ve iklim krizi ilişkisini irdelediği yazısı yer alacak.

Tüm yazarlarımıza değerli katkıları için teşekkürlerimizi sunuyoruz. Bu dosyanın sağlık alanında iklim krizinin gündemin ilk sıralarında yer almasına katkı sunmasını umuyoruz.